

Kültür, Sanat ve Düşünce Dünyasının Nabzı

Dergiler
3

دَرْگَآه 100. YILINDA
DERGÂH DERGİSİ

Editör: Doç. Dr. Ali KURT

GÖLCÜK
BELEDİYESİ

Kültür Sanat ve Düşünce Dünyasının Nabızı
Dergiler 3

100. YILINDA DERGÂH DERGİSİ

Editör

Doç. Dr. Ali KURT

Basım Tarihi

Aralık 2021

ISBN 978-605-83339-3-2

Baskı Hazırlık

Mizanpaj: **Minyatür Ajans**

Kapak: **Zeyd Onur Sönmez**

Basım Yeri:

Çalış Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

(Sertifika No:45159)

© Copyright 2021, Gölcük Belediyesi

Yazılı izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz, bilimsel çalışmalar dışında alıntı yapılamaz.

Bu kitapta yer alan yazıların içeriğinden doğabilecek her türlü
yükümlülük ve sorumluluk yazarlarına aittir.

GÖLCÜK BELEDİYESİ

Gölcük Belediye Başkanlığı 41650 Gölcük/ KOCAELİ

0 262 414 45 85 • 0 262 414 33 03 • bilgi@golcuk.bel.tr

NEDİM'İN YENİDEN KEŞFİ YAHUT DERGÂH MECMUASI'NDA NEDİM'E DAİR DİKKATLER

Mücahit KAÇAR*

Özet:

Millî Mücadele yıllarında (15 Nisan 1921 - 5 Ocak 1923) 42 sayı halinde neşredilen Dergâh dergisinin farklı sayılarında Divan şairleri hakkında bazen müstakil yazılar yazılmış bazen de farklı konularda kaleme alınmış yazılarda bir vesileyle Divan şairlerine değinilmiştir. Bu yazılarda üzerinde en çok durulan şair ise 18. yüzyılın büyük şairi Nedim'dir. 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki aydınların âdetâ Nedim'i yeniden keşfetmeleri ve edebiyat dünyasında bir Nedim Fırtınası başlamasının doğal sonucu olarak Dergâh mecmuasında Nedim hakkında 7 müstakil yazı kaleme alınmıştır. Bu yazılarda onun hayatı, şiirlerinin tarz ve muhtevası, devrine nasıl ışık tuttuğu gibi konular ele alınmıştır. Bu çalışmada, Dergâh Mecmuası'nda Divan şairleri hakkında kaleme alınmış yazılara değinildikten sonra, diğer Divan şairlerine nazaran daha yoğun bir ilgiye mazhar olan Nedim'le ilgili yazılar ele alınacaktır. Böylece Dergâh mecmuası bağlamında, Nedim'in 20. Yüzyılın ilk çeyreğindeki edebi muhitlerde nasıl algılandığına ve Nedim etrafında oluşan hayranlığın Dergâh mecmuasına yansıma şekillerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Nedim, Dergah, Divan Şairleri.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., mukac80@gmail.com

Giriş:

Millî Mücadele yıllarında (15 Nisan 1921 - 5 Ocak 1923) on beş günde bir yayınlanan ve toplamda 42 sayı neşredilen Dergâh dergisinde, felsefe, tarih ve dil yazıları yanında Divan edebiyatına dair yazılar da dikkat çekmektedir. Özellikle Yahyâ Kemâl'in vezin ve kafiye hususlarındaki yazıları, o dönem tartışmalarına ışık tutmaktadır. Dergideki bu tür teknik yazılar yanında bazı Divan şairlerine dair yazılar da kaleme alınmıştır. Dergâh dergisinin farklı sayılarında Divan şairleri hakkında Mehmet Fuat Köprülü, Yahyâ Kemâl Beyatlı, Mehmet Halid Bayrı ve Mustafa Nihad Özün'ün Divan şairleri hakkındaki müstakil yazıları yanında mecmuada yayımlanan ve doğrudan Divan şairlerini konu edinmeyen bazı yazılarda bir vesileyle Divan şairlerine de değinilen, onların edebi şahsiyetleri ve üslupları hakkında değerlendirmelerde bulunulan kısa bölümler de mevcuttur.

Eşrefoğlu, Necatî ve Nedîm hakkında yazdığı ikişer yazısı yanında Câmiu'n-Nezâir ile Sehî tezkiresi hakkında bilgi verdiği birer yazısı ve Nâbî, Sünbülzâde Vehbî, Hâkî, Münîb, Münîf ve Abdullah Necîb hakkında kısa bilgiler verdiği "Birkaç Anadolu Simâsı Önünde" başlıklı yazısı ile mecmua için toplamda 9 yazı kaleme alan Mehmed Halid Bayrı, Dergâh Mecmuası'nda bu alanda en çok yazı kaleme alan kişidir. M. Fuat Köprülü, edebiyat tarihçiliği bağlamında Şeyyad Hamza, Hasanoğlu ve Kadı Burhaneddin hakkındaki araştırmaları yanında Nedîm'in bir şiirinden hareketle evinin Beşiktaş'ta olması gerektiğine dair düşüncesini paylaştığı yazısıyla birlikte toplamda dört yazısı ile Dergâh Mecmuası'nda bu konuda en çok katkı sağlayan diğer kişidir. Yahyâ Kemâl Beyatlı, Râsih'in meşhur "üstüne" redifli şiirine dikkat çeken bir yazı kaleme almışken, Mustafa Nihad Özön ve Fevzi Lütî Karaosmanoğlu da Nedîm hakkında birer yazı kaleme almışlardır. Dergide ayrıca 5. sayıda "Nedîm'in İydiyyeleri"

başlıklı isimsiz bir yazıda yayımlanmıştır. Bu durumda Dergâh mecmuasında Dîvân şairleri hakkında kaleme alınan 17 yazının 6'sının Nedîm hakkında olması dikkat çekicidir.

Aşağıdaki tabloda, Dergâh Mecmuası'nda Dîvân şairleri hakkındaki yazıların yazarları, başlıkları ve mecmuanın hangi sayısında yer aldıkları belirtilmiştir. Çalışmamızda, Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer tarafından hazırlanan ve Dergâh mecmuasının tüm sayılarının yeni harflerle neşrinden oluşan çalışma (2014) kullanıldığı için tabloda, söz konusu yazıların bu neşirdeki sayfa aralıkları da belirtilmiştir.

No	Makale Yazarı	Yazı Başlığı	Sayı	Sayfa
1	Mehmed Halid Bayrı	Eşrefoğlu	1	28-33
2	Yahya Kemal Beyatlı	Râsîh'in Matla'ı	2	60-61
3	Mehmed Halid Bayrı	Eşrefoğlu-2	2	89-96
4	Mehmed Fuad Köprülü	Nedim'in Evi	3	127-128
5	Mehmed Halid Bayrı	Câmiu'n-Nezâir	3	149-149
6	Mehmed Fuad Köprülü	Şeyyâd Hamza	4	180-183
7	Mehmed Halid Bayrı	Necâtî'nin Ölümü	4	208-211
8	İsimsiz	Nedîm'in İydiyyeleri	5	286-288
9	Mehmed Fuad Köprülü	En Eski Türk-Azeri Şairi Hasanoğlu	6	302-303
10	Mehmed Halid Bayrı	Nedim I	6	322-326
11	Mehmed Halid Bayrı	Nedim II	7	383-388
12	Mustafa Nihad Özön	Nedim Şahsiyeti ve Eseri	8	449-452
13	Mehmed Halid Bayrı	Birkaç Anadolu Simâsı Önünde	15	166-171
14	Mehmed Fuad Köprülü	Kadı Burhaneddin	24	703-705
15	Mehmed Halid Bayrı	Necâtî'nin Hayâtı	39	881-887
16	Fevzi Lütî Karaosmanoğlu	Nedim Divanı	39	913-914
17	Mehmed Halid Bayrı	Sehî ve Eseri	40	941-945

Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında, Dergâh Mecmuası'nda diğer Divan şairlerine nazaran daha yoğun bir ilgiye mazhar olan ve hakkındaki müstakil yazılar yanında kendisinden farklı vesilelerle de sık sık bahsedilen Nedim ele alınacaktır. Böylece Dergâh mecmuası bağlamında, Nedim'in 20.

Yüzyılın ilk çeyreğindeki edebi muhitlerde nasıl algılandığına ve Nedim etrafında oluşan hayranlığın Dergâh mecmuasına yansıma şekillerine değinilecektir.

1. Dergâh Mecmuasında “Nedîm” Hakkındaki Yazılar ve Dikkatler:

Nedîm Divanı’nın son neşrini hazırlayan ve çalışmasını Kültür Bakanlığı internet sitesinde e-kitap olarak yayımlayan Muhsin Macit, birinci cihan harbinin özellikle aydınlar arasında yarattığı ruhsal çöküntünün bir bakıma Nedîm’in şiirleriyle telafi edilmeye çalışıldığını ve Nedîm’in 20. yüzyılın başında âdetâ yeniden keşfedildiğini belirtir (ET: 13.09.2021). Nitekim bu dönemde *Şair Nedîm* ismiyle çıkan ve şairi merkeze alan mecmua ile *Millî Mecmua* gibi dergilerde Nedîm’le ilgili yazılar, meşhur şiirlerine yazılan nazireler ve tahmisler yayımlanır.¹ Benzer şekilde Milli Mücadele yıllarında yayımlanan Dergâh mecmuasında da Nedîm’e dâir müstakil yazılar ile şaire dair dikkat çekici değerlendirmeler mevcuttur.

1.1. Nedîm Hakkındaki Müstakil Yazılar:

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Dergâh mecmuasında Nedîm hakkında 7 müstakil yazı kaleme alınmıştır. Aşağıda bu yazıların her biri genel muhtevaları açısından özetlenerek yazılarda dile getirilen görüşler hakkındaki değerlendirmelerimiz sunulmuştur. Yukarıdaki tabloda, söz konusu yazıların kaynağına ve sayfa numaralarına işaret edildiği için aşağıdaki alıntılarımızda herhangi bir göndermede bulunulmayacaktır.

1.1.1. M. Fuâd Köprülü, Nedîm’in Evi:

Dergâh Mecmuasında Nedîm hakkında çıkan ilk yazı, “Nedim’in Evi” başlığını taşımaktadır. M. Fuâd Köprülü tarafından kaleme alınan bu yazıda Nedîm’in

*Münâsibdir sana ey tıfl-ı nâzım hüccetin al gel
Beşiktaş’a yakın bir hâne-i vîrânımız vardır*

beytini her okuduğunda *Beşiktaş’ın İhlamur Köşkü’ne doğru giden yolunda bulunan bir katlı, methali sofalı, eski üsluptaki evin Nedim’in evi olduğunu hayâl eden Köprülü, Nedîm’in gazelin sonundaki Nedîmâ benzeniz var bir dahi*

¹ Bu iki dergide Nedîm’le ilgili çıkan yazılar ve diğer ayrıntılar için bkz: (Altun, 2000) ve (Özlük, 2016).

sultânımız vardır mısraından hareketle, padişahın da bu eve ziyarette bulunarak meclislerine katıldığını ifade eder. Bu yazının sonunda M. Fuat Köprülü'nün Nedîm hakkındaki kanaatini gösteren önemli bir işaret de vardır. Nedîm'in bu şiirleri için *"Acaba bu mısralar muhakkak onun mudur?"* diyeceklerin ilmen haklı bir ihtiyat göstermiş olsalar da bu ihtiyatın beyhude olacağını belirten Köprülü, *"Akıllı tarih-şinasın arayıp tarayıp bulacağı delillere, hatta Nedîm'in el yazısına ne lüzum var? Bu mısralar Nedîm'indir. Bu mısralarda onun, yalnız onun ruhu var, onun Beşiktaş'taki evi, o akşam ve o akşamki halveti, neşesi elle tutulur gibi hissediliyor."* diyerek Nedîm'in üslubunun belirginliğine ve şiirlerine kendi şahsiyetinin mührünü bastığına dair kanaatini ifade eder.

1.1.2. Mehmed Halid Bayrı, Nedîm-I-II:

Dergâh Mecmuası'nın 6. ve 7. sayılarında Nedîm hakkında peş peşe iki inceleme yazısı kaleme alan Mehmed Halid Bayrı, tezkirelerde önemli şairlerle sıradan şairlerin aynı veya benzer cümleler ve kalıp ifadelerle kısaca ele alınması sebebiyle Nedîm gibi büyük şairlerin sanatlarına ve kişiliklerine nüfuz edilemediğini, bu şairlerin tezkirecilerin tavrı yüzünden gerekli ilgile mazhar olamadıklarını belirterek bu iki yazısında Nedîm'i nasıl ele alacağını ipuçlarını verir: *Türk edebiyatı tarihi lâıykıyla tettebbu edilmiş olsaydı, uzun asırlardan beri edebiyatımızın hareketlerini idare edenleri çoktan iyiden iyiye tanımış olacaktık. Eski tezkireciler ve müverrihler her devir için sayısız şair isimleri kaydettikleri hâlde bunların eserlerini hakıyla tetkik ve kıymetlerine göre tasnif etmeyi unuttular. Bundan dolayı ilk edebi tarihlerimiz demek olan tezkirelerin cümlesinde şairle müteşâir aynı çerçeve içinde, aynı hatlarla gösterilmiş, şiirle nazım aynı mahsûl telakki edilmiştir. Gelip göçmüş bütün şairleri, tezkirelerinizde, medhlerindeki mübalağanın derecesiyle yekdiğerinden belki tefrik edebiliriz.*

Mehmed Hâlid Bayrı'ya göre *bir edebiyat müverrihinin vazîfesi, ikinci, üçüncü derecedeki şairleri değil, daha ziyade bu silsilenin şâhikalarını teşkil eden simâları tetkik etmektir.* Bayrı, iyi şairlerin tesir ve nüfuzları altında var olabilmiş şairlerin ancak büyük şairlerin tesirini incelerken dikkate alınabileceğini ifade ederek, tezkirecilerin bu önemli kuralı atladıklarını ve *ismini öğrendikleri her şairde -onu muhitinden tecrid ederek başlı başına bir devir, bir âlem açan dâhiler gibi- şahsi, mutlak bir kıymet aradıklarını* söyler. Bunun büyük bir noksan ve hata olduğuna işaret eden Bayrı, bu hata sebebiyle edebiyatımızın müstesna beş-

altı şairinin de orta dereceli şairlerle beraber ele alındığını, *eserleriyle bugünkü zevkimizin bile hürmetini celp eden Nedim'in Sâlim ve Safaî tezkirelerinde bütün diğer alelâde şairler gibi, hatta eski kitabımızın numune olabileceği şüpheli birkaç satırla tarif yahut sadece zikredilerek ele alındığını, hatta şimdiye kadar ne sanatının ne de hayatının tam anlamıyla tetkik edilmediğini* üzümlere ifade eder.

Nedim'i anlayabilmek için hayatını devrinin hususiyetleriyle birlikte takip etmek gerektiğine değinen Bayrı, Nedim'in Türk şairler içinde kendi yaşadığı zamanı çok kuvvetli temsil ettiği cihetle, onun muhitini tetkik etmenin, şâirin hayatına dair ayrıntıları aydınlatmaya yardım edeceğini ifade eder. Tezkirelerin Nedim'in hayatına ait en kısa, en lâzım malumatı bile vermediklerini, bu yüzden de Nedim'den bahseden diğer kaynaklar yardımıyla şâirin inkıtasız, silsilevi bir terceme-i hâlini meydana koymanın mümkün olmadığını söyler. Bayrı'ya göre herhangi bir şairi, zamanından ayırarak mücerred şahsiyle, sanatıyla muhakeme etmek mümkün değildir ancak Nedim'e hislerini ilham eden hayatın izleri eserlerinde çok bâriz bir şekilde görülebilmektedir ve denilebilir ki, Nedim'in Divan'ı bu hayata tamamıyla ma'kestir.

Nedim'in Damad İbrahim Paşayla tanıştıktan sonraki hayatına yoğunlaşmak gerektiğini düşünen Bayrı'ya göre *İbrahim Paşa bir tarafta devrine mesaisiyle yeni bir kıyafet giydirirken Nedim de öbür tarafta hâmisî için inşâd ettiği kasideleri, ruhunun serbest hislerini terennüm eden gazelleriyle Türk şiirine yeni bir lezzet veriyordu.*

Nedim'in kasidelerinden örnekler vererek şâirin *İbrahim Paşa ile ancak Pasarofça Muahdesinin imzasından sonra temasa başladığına* hükmeden Bayrı, sadrazamın himayesini kazanan Nedim'in *bundan sonra kalbini, hayatını tamamıyla Nevşehirli İbrahim Paşa'nın talih ve ikbâline bağladığını, Nedim'in kendisine bu derecedeki bağlılığının neticesi olarak Damad İbrahim Paşa'nın da ona karşı lütufkârlığında ifrata vardığını, Nedim'den Münecimbaşı Tarihi'nin Türkçeye tercüme etmesini istemesinin de Nedim'in fikir ve ilmine itimadını gösteren kuvvetli bir vesika olduğunu* söyler. Damad İbrahim Paşa'nın biten tercümeyi görünce Nedim'e kendi kütüphanesinin hâfız-ı kütüplüğünü lâıyk görmesine ve bu müjdeyi işiten Nedim'in sevincine değinen Bayrı, yazısını burada bitirmektedir.

Bayrı'nın yazısı devamı gelecek şekilde bitirilmiştir ancak Dergâh

Mecmuası'nın başka sayılarında veya diğer mecmualarda bu yazıların devamına rastlayamadık.

1.1.3. Mustafa Nihad Özön, Nedim Şahsiyeti ve Eseri:

“Nedim, şüphesiz ki Garp Türklerinin bir zevk şahıkasıdır” hükmüyle yazısına başlayan Özön, Nedim'i zevk ve bediyyât âleminde ilmi bir tetkik ve tahlil süzgecinden geçirerek *en doğru veya doğruya yakın bir hüküm verebilmek için her şeyden evvel kendisini yaratan içtimai havayı tahlil ve tasnif etmek icap ettiğini* vurgular. Nedim'in şiirlerinde halk şiirinin vezni ve zevki yer bulduğu hâlde onun yine de bir *“saray devri” şairi ve o muhit ve zamanın bedii bir şâhikası* olduğuna inanan Özön, Anadolu'daki Türklerin edebiyatının yoğun olduğu hamurun klasik şiirimiz olduğunu Nedim'in de *bu klasik devrin en güzel numunesi değil, belki de yeni bir cereyanın ilk şuursuz kahramanı* olduğunu söyler.

Sultan III. Ahmet devrinde, Arap ve Acem kıymetlerinin ruhta gittikçe bir boşluk bıraktığına ve sanatta başka zevklerin arandığına dikkat çeken Özön, bu dönüm yerinde Nedim[in] eski şekil içinde yeni cihanlar yarattığını söyler. Nedim'in şiirinin farklılığına değinen Özön, ondan önceki devrin *zühdi bir edebiyat* olduğunu, Nabi, Nâili-i Kadim, Nazim, Sabit gibi şairlerin *histen çok uzak fikir oynucağı zahidâne bir edebiyat* yaptıklarını söyler. Lale devrinde iç ve dış karışıklığın etkilerinin edebiyat üzerinde de tesirini gösterdiğini, o dönemde Fuzûlî, Bâkî, Nef'î ve Şeyhülislâm Yahya Efendi gibi üstad şairlerin taklit edildiğini ancak bu devirde edebiyatı canlandıracak birisi olmadığını, okumuş kesimin kendilerini Acem ve Arap divanlarına, kitaplarına vererek orada iyi veya kötü ne bulmuşlarsa aldıklarını ve halktan ayrılarak içinden çıktıkları zümreye ehemmiyet vermemeyi fazilet saydıklarını belirtir. O zamana kadar çok işlenmiş bir edebiyat dili haline gelen Türkçe'de önceki büyük şairlerin *sarf ettiği birçok fikirleri, mazmunları baş aşağı ederek yeniden yazmak, hele gittikçe bu işbâ haline gelen edebiyatı nazirelerle doldurmak modası* başladığına değinen Özön, Nedim'in *bu ölü muhitte sert ve tesirli bir rüzgâr gibi ansızın* estiğini söyler.

Lale devrinin başlangıcında Nedim'in otuz beş yaşlarında olduğunu belirten Özön, *her zaman muhtelif tabakalara, muhtelif istidatlara sahne olan İstanbul[un], daimi fikir cereyanları, ihtirasları ile pek yüksek değilse bile pek*

canlı bir şiir ilham etmek kabiliyetinde olduğuna ve hayatlarında çok övülen şahsiyetlerden birçoğunun zamanla unutulduğuna, yalnız yaşadıkları devrin dehasını temsil eden bazı kudretli isimlerin ebedi bir hayata mazhar olduklarına değinir ve Lale devrinin ruhunu ifadeye muktedir olan Nedîm’i hayatından on üç senenin mahsûlü olan o küçük Divan’ıyla bu bahtiyarlardan biri olarak tanıdıklarını söyler.

Bu coşkun şair, şiire hiç bilmeden yeni bir ruh getirdiği için Divan’ı daima muteber ve makbuldü diyen Özön, yine de Nedim’in ne kendi zamanında, ne de sonraki devirlerde layık olduğu kadar anılıp takdir edilmediğine, eserlerindeki laubalilik ve şuh-meşreplik derecesine varan samimiyetini safdilâne bir tarzda tefsir ederek- tarz edenler olduğunu, fakat onun bir güneş gibi yavaş yavaş bütün şa’saasıyla parladığını ve yeniden dikkat çektiğini söyler.

Nedim’i birkaç büyük şairden biri olarak yâd ettiklerini belirten Özön, onun da diğerleri gibi kaside ve gazel yazdığını, aynı kelimelerle ve bir dereceye kadar da aynı mazmunlarla şiir söylediğini ancak çok hassas bir kalp sahibi olan Nedim’in mısralarında -şiirin yegane hassası olan- lirizmin bir şelale halinde akması sebebiyle bu büyük şairin unutulmadığını söyler.

Özön, Nedim Divanı’nda göze çarpan bir hususiyete de işaret eder: Onun divanında *eslafının adetine riayet etmediğini gösteren baş tarafta münacat ve na’î eksikliği vardır* ve belki de *Nedim Divan’ının o neşvedar ahengini bozmamak için mi nedir, hiçbir mersiye veya vefat tarihi söylememiştir.*

Mustafa Nihâd Özön, yazısının son bölümünde Nedîm’in gazellerine değinerek bu gazelerde *Nedim’i bütün o harikulade tesir ve kudretiyle görebileceğimizi ve hakkıyla tamam bir gazel diğer divanlarda az bulunduğu hâlde Nedim Divanı’ndaki gazellerin çoğu[nun] bir madalyon gibi gözümüzün önünde durduğunu* söyleyerek şaire duyduğu hayranlığı gösteren şu cümlelerle yazısını bitirir: *Bu şair hakkında çok söz söylendi. Fakat bir insanı heyecandan çıldırtan eserlerini ne duyduk ne de duyacağız. Onlarda öyle harikulâde bir hassa, öyle sönmez bir tazelik var.*

1.1.4. Fevzi Lütî Karaosmanoğlu, Nedîm Dîvânı:

Fevzi Lütî Karaosmanoğlu, Nedîm Dîvânı’nın basılması vesilesiyle kaleme aldığı bu yazısında, divanın basılmasından duyduğu memnuniyeti

ifade ettikten sonra hem bu vesileyle o dönemdeki Nedîm hayranlığına değinir hem de eserin basılmasında katkısı olan Halil Nihâd Boztepe ve arkadaşlarına çatar. Yazısına “*Nedim Divanı, bu hafta neşredildi. Divan tabı, şekli itibarıyla güzeldir. Türk irfanına bu gibi yardımlarıyla hizmet eden İkbâl Kütüphanesi bu işinde de muvaffak olmuştur Hüseyin Efendi ile beraber Mustafa Efendi’ye memnuniyetimizi söylemek borcumuzdur*” cümleleriyle başlayan Karaosmanoğlu, divanın basımını merakla bekleyen bu Nedîm hayranlarına değinir. *İstanbul’da bir kısım insanlar vardır. Bunlar eski şiir ve eski şairle meşguldürler. Bilhassa Nedim’i severler. Onların hareketlerinden, revişlerinden, hallerinden, hatta sözlerinden bu muhabbetleri belli olur. Hele bazıları bu hallerini o kadar ileri vardırmışlardır ki, hayatlarını Nedim’in beyitlerindeki mazmunlara uydurmaya çalışırlar. Hatta Nedim gibi selam vermeye özenenler, onun gibi rind olmaya çalışanlar, Nedim gibi sevmeye yeltenenler, boyun kıranlar, sallananlar eksik değildir. Nedim Divanı’nın neşrine sevinecekler hiç şüphesiz en fazla bunlardır. Divan’ın câmi ve musahhihi bunlardan biri olan Halil Nihad Bey’dir ve Halil Nihad Bey’in yüzünden de bütün bu hayranlar, mukallidler, hem-bezmler birer birer Nedim’in Divan’ına sıralanmışlardır.*

Fevzi Lütî Karaosmanoğlu, “*Halil Nihad Bey bu iş için cidden çalışmış ve Nedim’e olan muhabbetini yanlış ve eksik de olsa ispat etmiştir*” sözleriyle, bu işe ön ayak olan Halil Nihad Boztepe’ye hakkını teslim ederken, bu hak teslim cümlesinde de belli ettiği gibi Halil Nihad’ın Nedîm muhabbetini yanlış ve eksik bulmaktadır. Ona göre, Halil Nihâd Boztepe, Divanı neşretmekle yetinmemiş, eserin her yerine düştüğü notlar, izahlar ve tarizlerle esere kendisini ve çevresini yansıtmıştır. Fevzi Lütî Karaosmanoğlu, bu tavrı iğneleyici bir dille eleştirir: *Lakin ne olur, bu şeydâ Nedim-perest kendini Divan’ına bu kadar sokmasaydı. İnsan sanıyor ki, bu Divan’ı yazan, şair Nedim değil, muhakkak Halil Nihad Bey’dir. Halil Nihad Bey ailesi efrâdıyla dostlarıyla, muhabirleriyle, üstadlarıyla Divan’ın içine girmiş, bir meclis kurmuş, ona buna tebrikler yolluyor, ihsanlar veriyor, ağalarını azarlıyor. Burada Halil Nihad Bey tıpkı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa gibidir ve işte şurada geniş bir sedir üstünde zamana İbrahim Paşa’sının üstadı, üstad-ı lügaz Emiri Efendi, onun yanında üdebâ-yı zamaneden Süleyman Nazif Bey, sağ tarafında yazma örtülü bir erkân minderinde elinde kırmızı lalesiyle İbrahim Paşa rolünü yapan zatın hemşehrisi Sultanü’ş-Şuara Hammâmizâde İhsan, karşıda büyük kavuldu İbnülemin Mahmud Kemal Efendi ve onun yanında da elinde Vehbi Divanı tutan Ali Kemal Bey, sonra şuara-yı*

Fars'tan Hüseyin Dâniş, sonra sırasıyla hazine ve saray kâtipleri, iç ağaları, kethüdalar ve kapıkulları duruyor. Fakat zavallı Nedim bu yeni mecliste de Nedim'dir. Onun etrafında da birtakım şuaraya zaman var. Yaşar Şadi Bey tarih düşürüyor, Ali İlmi Bey güzelleri sohbetle davet ediyor ilh. Lakin niçin bu meclis, o meclis gibi neşeli ve güzel değil. Damat Paşa rolünü yapan Halil Nihad Bey ne kadar abus ve hiddetli. Mütemadiyen şikayet ediyor, muhabirlerine kızıyor, dostlarına öfkeleniyor. Acaba kendine gönderilen lale soğanlarını mı beğenmedi dersiniz? Yoksa helva o kadar ince çekilmemiş miydi? Hayır, hayır!.. Bunun sebebi başka. Zira millet-i Osmaniye'nin şiir ve edebe inhimâki nâkıs ve Nedim'le ülfeti azdır.

Fevzi Lütü Karaosmanoğlu, Halil Nihad Boztepe ve arkadaşlarının Nedim hayranlığını yapmacık ve samimiyetsiz bulmaktadır. Hatta Nedim'deki en bayağı ve şehvet hislerine tercüman olan sözlerde bile bir sanat yönü olduğunu, onu bu yönüyle sevip taklit edenlerde ise bu tavrın bayağı ve zevksiz durduğunu ifade etmektedir: *Bu meclisin bir soğukluğu, bir berbatlığı daha var. Vakıa o meclisin de, bu meclisin de zemini şiir ve edep, muhabbet ve güzellere hürmetti. Fakat bu şiir, bu muhabbet, bu hürmet eski mecliste ne kadar asilâne idiye bu meclis de o kadar bayağıdır. Vakıa şair Nedim hafifmeşrepti. Fazilete riayeti o kadar bayağıdır. Fakat onun bu hafifliği, bu faziletsizliği sanatının kudretiyle güzelleşmiş değil miydi? Nedim'in sanatı aşk ve muhabbet değil, şehvettir. Fakat bu şehvet ne kadar yüksek ve sanatkarânedir. Ah, keşke Nedim gibi mübalâtsiz, hafifmeşrep olmaya özenenler onun kadar zevkli ve kudretli olmayı bilseydiler! Bu sözleri Nedim'in şiiri yanında iğrenç bir taklit olarak yama gibi duran şairlerin beyitleri ve bizzat Halil Nihad Bey'in tarihi için söylüyoruz. Hayır, faziletten değil, sanattan ve kudretten bahsediyoruz ve diyoruz ki, ayıp olan fazilete riayetsizlik değil, faziletsizliği kudretsizliğimizle ve zevksizliğimizle tezâuf ettirmektir.*

Fevzi Lütü Karaosmanoğlu, Nedim'in serbestliğini beğenerek alkışlayan Halil Nihad Boztepe ve arkadaşlarının Nedim'i ve sanatını anlamadıklarını ifade eder ve Halil Nihâd Boztepe'nin Sihâm-ı İlhâm isimli eseriyle edebiyat çevrelerinden görmediği iltifatı Nedim'i taklit ederek ve onun divânı üzerinden bir itibar kazanmaya çalışarak kazanmaya çalıştığını söyler: *Ne yazık ki, Nedim'in şiirinden ziyade fazilete riayetsizliğini anlamaya çalışan ve Nedim'i daha fazla o hali için alkışlayan hayranları bu noktada büyük şairi hiç anlayamamışlardır. Ah! Halil Nihad Bey, kendini, evlâd u iyâlini, hemşehrilerini, üstadlarını, dostlarını*

bu kadar salâhiyetle, serbestiyle ve cesaretle Nedim'in meclisine sokmasaydı da bu kadar zevksizliklere, abusluklara sebep olup o şuh ve rind meclisi tarümar etmeseydi. Fakat ne çare! Sihâm-ı ilhamıyla ebediyet yollarına çıkamayan tir-endâzın, Nedim'in bu mahremliğine çok ihtiyacı vardı.

Fevzi Lütü Karaosmanoğlu'nun Halil Nihad Boztepe'ye yönelttiği bir eleştiri de Nedîm Divânı'nı basması sebebiyle aşırı övünmesi hakkındadır. Ona göre, Halil Nihad Bey Nedim Divanı'nın her yerinde kendi hizmetini zikretmiş ve âdeta bütün Türkler onun bu himmetini alkışlamadıkları ve divanın basımında kendisine yardım etmedikleri için bu himmeti sürekli olarak okuyucuların başına kakmaktadır. Halil Nihad Boztepe'nin bu tavrını lüzumsuz bir hiddet olarak gören Karaosmanoğlu, bunun Nedimânelik olarak isimlendirdiği taklitçi tavrın bir garabeti olarak görür ve Nedîm'in bu tavrı görse mustarip olacağını söyler: *Halil Nihad Bey'in himmeti büyüktür. Bir sene mütemadiyen uğraştı. Kütüphane kütüphane gezdi. Her gün birer defa İkdâm Matbaasının merdivenlerini tırmandı, biliyoruz. Fakat bunları Nedim Divanı'nda Nedim'in her beyti arasında birer kere söylemek niye iyidir? Bu himmeti, mütemadiyen başımıza kakmakta bir fayda var mı? Himmeti meşkûr olsun. Fakat bütün Türkler bu himmeti alkışlamamış ve her an, her dakika Nedim hatırlanmamış ve her eli eren musahhihe yardım etmemiş diye hepimiz niye günahkâr oluyoruz? Hani gençler himmetlerine mukabil takdir beklemeyeceklerdi? Bu lüzumsuz hiddetler galiba Nedimâneliğin bir garabeti olsa gerek. Halil Nihad Bey Nedim'i mi memnun etmek istiyordu. Tereddütsüz söylüyorum ki, birçok beyitleri senelerce belirsiz kalmış diye mahzun olduğunu sandığımız Nedim, asıl şimdi hemşehrileri kendi yüzünden azarlanıyor diye muztarip olmuştur.*

1.1.5. İsimsiz, Bayram Münâsebetiyle-Nedîm'in İydiyyeleri:

Dergâh dergisinde isimsiz yayımlanan –yüksek ihtimalle de Yahyâ Kemal'e ait olan- bu yazıda, I. Dünya savaşı ve Milli Mücadele yılları sebebiyle “senelerden beri gözlerimizin yaşı ve gönüllerimizin gamıyla karşıladığımız bayramı bu sene de aynı hâlde geçirdik” cümlesiyle başlayan yazıda, eski zamanlarda mutluluk ve huzur içinde geçen bayram günlerinin artık acılar içinde yaşandığına vurgu yapılmaktadır.

Bayram gecesinde Sami'nin bir iydiyesini okuduğunu ve o esnada Nedim'in iydiyelerini hatırladığını belirten yazar, III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa

devrinin bu şuh şairinin bayram günleri için söylediği mısraların birer birer hafızasında canlandığını söyler. *O zamandan beri geçen iki yüz senelik zaman içinde bugünlerdeki hislerin ne azim farklara uğradığını düşünen yazar, Nedim'in bayram kasidelerinden verdiği örneklerle sarayda gerçekleşen etek öpme merasimleri, törene katılanları, bayramlarda gezilen yerlerin tariflerini bulduğunu anlatır. Yazar, Nedim'in bu mısralarla o levhayı gözlerimizde canlandırıldığını ifade ederek şairin bu konudaki maharetini över.*

1.2. Dergâh Mecmuası'ndaki Yazıların Satır Aralarında Nedîm'e Dair Dikkatler:

Dergâh mecmuasında Nedîm hakkında yazılan müstakil yazılar dışında, yazarların başka konulardan bahsettikleri yazılarında da Nedîm'e değindikleri görülmektedir. Bu kısa değinmeler, o dönemde Nedîm'in gördüğü ilgiyi ve nasıl değerlendirildiği konusunda bize şairle ilgili müstakil yazılardan daha ziyade fikri vermektedir. Çünkü bu kısa değinmeler, dönem yazarlarının zihnindeki Nedîm algısının yazılarına doğal bir yansıması olup, Nedîm algısı hakkında bize çok daha çeşitli ve renkli ipuçları sunmaktadır. Aşağıdaki yazılar, Tekin ve İzgöer'in yukarıda bahsi geçen çalışmalarında yer almakta olup ilgili yerlerde yazıların cilt ve sayfa numaralarına değinilmekle yetinilmiştir.

• Yahyâ Kemâl ve Nedîm:

M. Şekib, *Sanatın İç Yüzü* başlıklı yazısında (C. 1, s. 13) kuvvetli ve yüksek hassasiyet sahibi olanların bütün sanat dehâlarından istifâde ederek adetâ onların manevî mirasçıları hükmüne geçtiklerini ve bunlardan beslenerek kendi yüksek sanat şahsiyetlerini inşâ ettiklerini ifade ettiği yazısında “*Meselâ Yahya Kemal Bey Şark ve Garbın nice sanat güneşleri altından geçtikten sonra Nedim'den emdiği bedii sütü şiiirinin nabızlarında izhâr etmiştir*” diyerek Yahyâ Kemâl'in sanatının kaynaklarından birinin Nedîm olduğunu ifade eder.

Ahmed Haşim de mecmuada *Şiirde Mana* (C. 1, s. 422) başlıklı yazısında herkesin anlayabileceği şiirlerin ancak sıradan şairler tarafından yazılacağını, büyük şairlerin şiir dünyalarına giriş kapılarının müstahkem şehir kapıları gibi sımsıkı kapalı olduğunu ve herkesin açamadığı bu kapıların bazen asırlarca insanlara kapalı durduğunu söyledikten sonra “*Yahya Kemal'e kadar Nedim anlaşılamamış bir şairdi. “Versailles” ve “Bourgogne” bahçelerinden geçerek*

Sadâbâd'a gelen o seyyahın kolları o kanatları araladıktan sonradır ki cüceler o şiirin sarayına ve bahçelerine girebildi. Fakat bu girenlerden birçoğunun anlayışı çini duvar üzerinde kirli el izleri gibi, Nedim'i telvis etmiştir. Her şiirin, ruh seviyesine göre muhtelif derecâta manaları olduğuna bundan daha kâfi bir delil olabilir mi?" sözleriyle bir yandan Yahyâ Kemâl'in Nedim'in anlaşılmasındaki rolüne işaret ederken diğer yandan da o dönemde görülen Nedim hayranlığına rağmen bu büyük şairin hakkıyla anlayamadığını ifade eder.

• Nedim'in Dili ve Şiir Üslubu:

Yahya Kemal, *Sade Bir Görüş* başlıklı yazısında (C. 1, s. 57) Osmanlı şairlerinin şiirlerinde anlattıkları aşkın bugünkülerin anladığı gibi güzel bir yüze ilgi duymak olmadığını izah etmeye çalıştığı yazısında, *"Fuzûlî kimi sevdiğini, sevdiğinden ne istediğini sevdiği sorsa ne söyleyeceğini bilmez; Nedim durup dinlenmeksizin, lâubalî bir meşreple sever"* sözleriyle Nedim'in aşk şiirlerindeki laubaliliğe işaret eder.

Yahyâ Kemal, *Vezinler-I* başlıklı yazısında (C. 2, s. 446) vezinli sözlerin tümünde âhenk bulunmadığını ifade ederken *"bence âhenk veznin sustuğu yerde başlar"* diyerek Nedim'in

*Bir şeker-hand ile bezm-i şevke câm ettin beni
Nîm sun peymâneyi sâki temâm ettin beni*

beytini alıntılama ve *"hazdan bîhuş bir kalbin o andaki bir hissini lems ettirecek kadar âhenktar"* olduğunu söylediği bu beyitteki fâ'ilâtün'ün dört defa tekerrürü asla hissedilmediği halde Nef'î ve Tevfik Fikret'ten örnek olarak sunduğu mısraların kuru bir vezin ve kelime gürlmesi olduğunu ifade etmektedir. Bu sözler Yahyâ Kemâl'in Nedim'deki âhenge olan hayranlığın yansımalarıdır.

Yahyâ Kemal, *Lisana Dair Güft ü Gû* (C. 3-4, s. 3-4) başlıklı yazısında Nedim'in de günlük hayatta "geliyor, söylüyor, geziyor" tarzında konuştuğunu ancak şiirini yazdığında dört asır evvelkilerin şiir diliyle yazdığını ifade ederek görüşleri için doğal bir şekilde Nedim'i delil gösterir: *Lisan denildiği vakit yazı lisanını anlıyorum. Yoksa bilirim ki Nedim sokakta ve evde bizim gibi konuşurdu; konuşurken sîga-i hâlleri bizim gibi "geliyor, söylüyor, geziyor" tarzında tekellüm ederdi, fakat yazarken bu "yor"ları hazfeder, dört asır evvelki cedlerimiz gibi muzari şeklinde yazardı. Nedim'in bütün Divan'ında, zannedersem bir tek*

“yor”a tesadüf edilir. Yazı kendi başına bir vücuttur, işte o, eski kisvesini atıyor, soyunuyor.

- **Nedîm’e Hayranlık:**

Yahyâ Kemâl, *Rasih’in Matlatı* (C. 1, s. 60) başlıklı yazısında Nedim Divanı’nda “müjgân üstüne, hicran üstüne, umman üstüne” kafiyeleleri ve redifleriyle âdetâ akan bir kasideye ve Nedim’in kafiyelelele terk edinceye kadar birçok söz söyleyip coşmasına ve kaside içinde gazel söylemesine değindikten sonra Nedîm’in Râsih’in bir matlatıyla şiirine başladığına dikkat çekerek “*Nedim gibi bir şairi bir gazeliyle sermest edecek kadar güzel bir ruh sahibi olan bu Râsih kimdir? Şiirde şân u şerefe teşne olan şairlerimizden biri ismini Nedim’in kasidesinde zikrolunurken görseydi başı dönerdi, değil mi? İşte Râsih böyle bir şerefi idrak etmiş!*” diyerek Râsih’i överken aslında Nedîm’e olan hayranlığını da ifade eder.

Dergâh mecmuasının her sayısında son sayfalarda *İstanbul’un On Beş Günü* ismiyle kaleme alınan ve yazarı bilinmeyen yazıların birinde (C. 1, s. 344) yazdığı Fransızca edebi yazılarıyla bilinen Reşad Nuri Bey’in *Mercure de France*’ta Nedim devrine dair bir yazı yazdığı haber verilir. *Mercure de France* gazetesinin Paris’in belli başlı dört büyük ve meşhur mecmualarından biri olduğuna ve sembolizm akımını bütün dünyaya bu derginin yaydığına değinerek derginin etkisine işaret eden yazar, Reşad Nuri Bey’i bu yazısından dolayı tebrik ederken yazının Nedim ve devrine dair oluşundan da ayrıca mutlu olduğunu şu sözlerle ifade eder: *Parisliler bu eseri kim bilir ne kadar zevk ve merakla okudular. Simâsı çerçeve içinde gibi, bir devre içinde görünen büyük şairler cazibelidir. Nedim Şarkın o şairlerindendir. Ümit ederiz ki, Reşad Nuri Bey’in bu mukaddimesinden sonra Nedim de, Ömer Hayyâm gibi Avrupa’nın umûmî merakını cezbedecek, onun da gazelleri tercüme edilecek, ellerde gezecek. Reşad Nuri Bey’e, Hayyâm’ı tercüme eden Fitz Gerald’dan daha büyük bir mazhariyet temenni ederiz.*

Halil Bedii Yönetken, *Bugünkü musikimiz* başlıklı yazısında (C. 2, s. 362-365) Türklerin girdikleri yeni medeniyet dairesinde gördükleri yeni musiki ile kendi musikilerini aşağıladıklarını, saray ve konaklarda bu musikinin terennüm edildiğın ifade ederek bu hâlin yanlışlığına işaret ettiğii yazısında “asırlar, bir havâs zümresi edebiyatı gibi, bir havâs zümresi musikisi meydana getirdiler. Edebiyatta Nedim gibi, musikide dedeler yetiştii” cümlesiyle eski musikinin

üstadı olarak Dede Efendi’yi zikrederken karşısına edebiyat zirvesi olarak da Nedîm’i koymaktadır. Yazısının ilerleyen sayfalarında da her devrin edebiyatının kendi asrına hitap ettiğini ve o asır şairlerinin de maziden kalan bir hatıra gibi okunabileceğini ifade ederken *“Pekâlâ! Dünkü ve bugünkü musikimizin hiç mi kıymeti yoktur? Bilakis büyük bir kıymet-i tarihiyesi vardır. Yok olan, kıymet-i asriyesidir. O, dünkü hayatın sanatıydı. Bugünkü asri hayatın sanatı yine asıl olacaktır. Onu, meselâ Nedim’i okumak ihtiyacı gibi bir ihtiyaç ile çalıp söyleyeceğiz. Yoksa: “-Bugünün de, yarının da edebiyatı, Fuzûlî ve Nedim’in edebiyatı olacaktır.” der gibi bugünkü, yarınki musiki hep dünkü musiki olacaktır demek çocukluğunda bulunmayacağız.”* diyerek Nedîm’i şiirleri okunma ihtiyacı hissedilen bir şair olarak zikretmekte ve o dönemdeki Nedîm hayranlığını hissettirmektedir.

Süleyman Cevad, *Rauf Yekta Bey’le Mülakat* başlıklı röportajında (C. 3-4, s. 807) kendisinin şu sözünü aktarır: *“Şuna emin olmalıyız ki Racine’in en belîğ bir manzumesi Nedim’in bir kasidesi kadar Türk ruhunu okşayamayacağı gibi Chopin’[in] bir Nocturne’ü de Dede’nin bir “Ferah-fezâ”kârı derecesinde Türk zevk ve musikisini tatmin edemez”*

Mustafa Şekib, *Taklidden İbdâa* başlıklı yazısında (C. 3-4, s. 1040) taklidin yaratıcılığın en beceriksiz ve tembel şekli olduğuna değinmekte ve taklit devirleri[nin] milletlerin en tatsız ve en renksiz zamanları olduğunu belirtmektedir. Eski şairlerimizin yeni ve orijinal hayaller kurma peşindeki gayretlerini öven yazar *“denebilir ki, Nedim devri ümmet mefkûresiyle yaşadığımız ibdai devrenin son neşesi olmuştu. Ondan sonraki eserlerimizin çoğunda bir ruhsuzluk, bir neşesizlik, bir beceriksizlik vardır. Taklitten ibdâa geçmek için behemehâl yeni bir mefkûreye ihtiyaç vardı. Nedim’den beri çektiğimiz sıkıntılar hep bu mefkûrenin hamlinden mütevelliddir”* derken söz konusu dönem yazarlarının çoğunda olduğu gibi Divân şiirinin temsilcisi olarak Nedîm’i zikretme gereği duymakta, Nedîm’den sonra gelen Şeyh Gâlib gibi şairleri yok sayarak Nedîm’den sonra edebiyatta yenilik sıkıntısı çektiğimizi genelleme yaparak ifade etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme:

Dergâh mecmuasının farklı sayılarında Divan şairleri hakkındaki müstakil yazılar ve değinmeler içinde, kendisinden farklı vesilelerle en sık bahsedilen şâirin Nedim olduğu görülmektedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki aydınlar, cihan

harbinin yarattığı ruhsal çöküntüyü aşmaya çalışırken âdetâ Nedîm'i yeniden keşfetmişlerdir. Bu dönemde Nedîm Divanı'nın basılması üzerine yayımlanan, bizim de çalışmamızda değindiğimiz eleştiri yazısının bile tek başına işaret edeceği üzere, edebiyat dünyasında bir Nedîm Fıyısı başlamış, Halil Nihad Boztepe ve arkadaşları İstanbul'da âdetâ Nedîmâne bir yaşayış ve sanat tarzı canlandırmaya çalışmışlardır.

Bu Nedîm sevgisinin doğal sonucu olarak Dergâh Mecmuasında da Nedîm hakkında müstakil yazılar kaleme alarak onun hayatını, şiirlerinin tarz ve muhtevasını, devrine nasıl ışık tuttuğunu, şairin hak ettiği değeri neden görmediğini anlatmışlardır. Çalışmamızın ilgili yerlerinde işaret ettiğimiz üzere, mecmuadaki yazıların satır aralarında da Nedîm'in o devirde gördüğü ilginin ipuçlarına rastlanmaktadır. Bunların içinde özellikle Yahyâ Kemâl'in Nedîm'e duyduğu hayranlığı ve şairin anlaşılmasındaki rolüne dair ifadeler ile son asrın büyük şairinin şiirinin kaynaklarından birinin Nedîm olduğuna dair vurgular dikkat çekmektedir. Bu yazılarda bazen Divan şairi ismi zikretmek gerektiğinde genellikle Nedîm isminin zikredilmesi, o devirde âdetâ Divân şiiri dendiğinde akla gelen ilk kişinin Nedîm olduğuna dair bir izlenim uyandırmaktadır.

Bütün bu açılardan bakıldığında, çalışmamız kapsamında ele aldığımız Dergâh mecmuasına da yansıyan *Millî Mücadele Dönemi'nde Nedîm Hayranlığı* meselesinin boyutlarının tam olarak ortaya konması gereken önemli ve ilgi çekici bir konu olduğu görülmektedir.

Kaynakça:

- Altun, Işıl (2000). Bir Mütareke Dönemi Dergisi Daha: Şâir Nedîm. *Yedi İklim*, S. 121 (Nisan), s. 49-52.
- Macit, Muhsin (ET: 13.09.2021) <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>
- Özlük, Nuran (2016). Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarından Millî Mecmua'da Sadabat ve Nedim. *Journal of Strategic Research in Social Science*, C. 2, S. 4, s. 1-28.
- Tekin, Arslan; Ahmet Zeki İzgöer (2014). *Dergâh: Giriş-Çeviriyazı-Dizin (I-IV Cilt)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.